

Soňa Čechová

Duchovný parlament - pokus o participačnú demokraciu v postkomunistickej spoločnosti

Vážení priatelia, nie je akiste náhoda, že ak mám dnes podať správu o fenoméne, zvanom Duchovný parlament, ktorý vznikol ako spoločný výtvor Čechov a Slovákov po politickom rozdelení, opieram sa pritom o tú z Frommových kníh, ktorá je myslená ako vedomé poslanstvo, a to Revolúciu nádeje.

Čím som staršia, tým väčšmi sa presviedčam, že nádej, táto večne ľudská, Frommom však výrazne vyzdvihnutá kategória, je pro humanistu takmer povinnosť.

Myslím si totiž, že ak dnes, po piatich rokoch slobody, sme väčšinou zo sebe samých sklamaní a s výsledkami slobody nespokojní, je to svojho druhu trest za to, že sme v totalitnej ére podľahli pomalejšie, postupnej a ochromujúcej strate nádeje. Isteže, policajný režim po roku 68 i porážka Charty 77 boli dostatočnými dôvodmi, aby prevládol pocit, že búriť sa je zbytočné, lebo sovietske impérium je večné a všemocné. Rezignácia mala mnoho podôb - od cynickej kolaborácie u morálne najnižších, po stratu ambícií niečo ovplyvniť u hrdinov disentu, ktorí sa čoraz väčšmi zakopávali do izolácie, obmedzujúc sa na donkichotské bitky s tajnou políciou. Ťažko to formulovať ako výčitku - vyčítajte zbičovanému, že nevládze vstať - ale neviem sa zbaviť myšlienky, že keby za oných dvadsať rokov rezignácie bola pretrvala nádej ako životný postoj, a viera ako istota o neistom, živenej vnútornou skúsenosťou, nebola by nás možno sloboda zastihla tak zúfalo nepripravených.

Beznádej je vždy spojencom zlého. Možno aj preto skúsení komunistickí mocipáni vycítili v rytierovi nádeje Erichovi Frommovi nebezpečného nepriateľa. V rokoch normalizácie bol u nás práve tak zakázaný, ako najzúrivejšia antikomunistická propaganda, ku ktorej mal ďaleko.

Našou témou je otázka, aké má dnes u nás šance Frommov humanizmus. Neobjavujem nič nové, keď poviem, že evidentne horšie než na Západe. Herec Miloš Kopecký údajne povedal vetu: „ONO ten kapitalizmus není špatný, když se vyvine, jenomže u nás byl nastolen!“ Myslím, že to vystihol. Máme všetky neresti plebejcov - fascinuje nás bohatnutie, konečne oficiálne povolené, ba podporované, fascinuje nás luxus, čo i nevkusný, fascinuje nás možnosť verejne rečniť, fascinuje nás nacionalizmus, fascinuje potreba mať národný štát - slovom všetko, čo Fromm zhrnul do krátkého slovesa MAŤ. Túto fascináciu navyše prikrášľuje fakt, že mnoho z toho zatracoval komunizmus.

No nebola by to celá pravda. Je tu aj veľká potreba BYŤ - stáť so svojím názorom proti prúdu a nedbať na materiálne výhody či moc. Napokon, aj toto bývalo potláčané. Ale zas na nás leží kliatba neskúsených: ľudia tvoria a mravní nedocenia praktickú stránku svojej myšlienkovvej samostatnosti, a niekdajší disidenti, rovnako v Čechách ako na Slovensku, poskytujú síce obraz myšlienkovvej rôznorodosti a intelektuálnej úrovne, ale znovu sú v izolácii, takže - azda s výnimkou prezidenta Havla - stratili možnosť ovplyvňovať veci verejné.

Skrátka, nič potešujúce. Skoro by sa dalo povedať, že Frommov sen o kapitalizme s ľudskou tvárou, lebo i tak by se to dalo nazvať, nemá nijaké šance práve u nás, ktorí

sme sa preslávili heslom o socializme s ľudskou tvárou. Lenže preto som sa vracala do dávnejších dôb, keď sme kolektívne prestali dúfať, aby som upozornila na to, že ak opustíme princíp nádeje, staneme sa spoluvinníkmi. A nemáme ani poľahčujúce okolnosti. Nikto nám nebráni stretnúť sa v Prahe na konferencii, venovanej myšlienkam Ericha Fromma.

Je iróniou osudu, že príslovie „keď chceš niekoho vyskúšať, daj mu moc!“ pochádza vraj práve z Juhoslávie. Netreba moc, stačí sloboda. Dnes už vieme, že postkomunistické krajiny v tejto skúške neobstáli.

Keď sa po roku 1989 začali objavovať nacionalistické hlasy, vyzdvihujúce myšlienku národných štátov - či už v Juhoslávii, v Pobaltských republikách, či u nás na Slovensku, bolo jasné, že sa tu nešťastne skĺbil odpor k centralistickému diktátorskému režimu so skupinovým narcizmom. A keď sa narcizmus spojil s princípom krvi a pôdy, čiže incestuóznou fixáciou (povedané slovníkom Ericha Fromma), nevedie to k ničomu dobrému. Vedia to aj Judia, ktorí nikdy nepočuli pojem incestuózna fixácia.

Preto sme koncom roka 1992, keď sa schyľovalo k rozdeleniu Československa, uvítali aj humanistickú protiváhu, hlas Jiřího Suchého, ktorý v týždenníku MOSTY vyslovil originálny návrh. Návrh tohto populárneho pesničkára, básnika a divadelníka znel: Čo keby sme si urobili federáciu ducha, keď sa nám rozpadla tá politická? To nám predsa nikto nezakáže a my se môžeme voľne udržiavať duchovné a kultúrne kontakty, ba môžeme si prostredníctvom MOSTOV zvoliť aj nadnárodný a nadštátny parlament, duchovný parlament, v ktorom by poslancami boli vedci, umelci kňazi, ľudia morálne čistí, a tí by udržiavali pocit spolupatričnosti tam, kde by sa to začalo trhať. - Väčšina čitateľov MOSTOV túto myšlienku privítala ako geniálne východisko z pocitu neznesiteľnosti rozdelenia.

Jiří Suchý v novembri 1992 sotva tušil, aké rozmery jeho návrh nadobudne; že myšlienka, vyslovená s hravosťou jemu vlastnou, bude mať taký ohlas. A celkom iste netušil, že Erich Fromm roku 1968, práve v knihe *Revolúcia nádeje*, navrhuje ako jednu z foriem poľudštenia spoločnosti, vykazujúcej povážlivé črty nekrofilie, vytvorenie nepochitkej Národnej rady, ktorej dal provizórne meno **Hlas amerického svedomia**. „... *V tejto Rade by nemali byť zastúpené len rozličné politické, náboženské a názorové smery,*“ píše Fromm, „*ale aj rozličné okruhy činnosti. Prírodovedci, sociológovia, manažeri, filozofi, teológovia a umelci by medzi nimi nemali chýbať. Určujúcou zásadou však musí byť ich integrita a ich vedomosti.*“ Kto vie niečo o našom Duchovnom parlamente, nepolitickom grémiu dôveryhodných, tomu udrie do očí, že sa ako vajce vajcu podobá Frommovej predstave.

Obidve tieto telesá - to naše, existujúce, i to Frommovo, projektované pre Ameriku, majú spoločné nielen zloženie. Popudom na ich vznik bol pocit ohrozenia ľudských hodnôt, obava, že človek dá prednosť pseudohodnotám pred hodnotami ozajstnými. A po druhé - zrodilo ich poznanie, že dané politické mechanizmy sa k týmto pseudohodnotám skôr prikláňajú, miesto toho, aby im čelili. Pravda, takéto vyvažovanie môže prísť do úvahy len vtedy, keď ide o mechanizmy demokratické. Moji spoluobčania z Českej i Slovenskej republiky mi iste dosvedčia, že za totality by sme všetci, čo máme do činenia s Duchovným parlamentom, spoľahlivo sedeli v base. Inými slovami: ak máme mať participačnú demokraciu, musíme mať najprv demokraciu klasickú, čo ako nedokonalú. A tú máme, preto máme nádej.

Fromm pri svojom projekte Národnej rady ide do podrobností a láme si hlavu, akým spôsobom takú Radu zvoliť. Vie, že „*členovia tohto grémia nemôžu byť volení*

ako kandidáti nejakej strany, a nemôže ich menovať ani jednotlivec, to by mu dalo do rúk priveľa moci. Ale pri troche fantázie sa istotne nájdú nebyrokratické alternatívne metódy.“ Našli sa. Bol tu časopis, existujúci z vôle ľudí, ktorí sú povznesení nad stiesňujúce väzby etnika, a už tým sa definujú ako humanisti. (Poznamenajme v zátvorke, že sa okolo MOSTOV spontánne grupujú aj Frommovi stúpenci z oboch štátov - nie je náhoda, že aj dnes sú tu medzi nami traja ľudia, ktorí stáli pri vzniku MOSTOV a sú im verní dodnes - pani Vlasta Žihlová, prekladateľka Frommových diel, Petr Příhoda, mimochodom poslanec Duchovného parlamentu, a pán Zdeněk Janík.)

Takže v tomto časopise sa konali nekonvenčné a dokonale nebyrokratické parlamentné voľby. Čitatelia navrhovali ľudí, ktorých by chceli mať vo svojom nadštátnom a nadnárodnom zastupiteľskom orgáne, redakcia o tom priedbežne upovedomovala kandidátov, a kto kandidatúru písomne prijal, stal sa právoplatným poslancom. Za osem mesiacov prípravnej fázy prijalo túto čestnú funkciu vyše tristo poslancov. Sú medzi nimi vedci svetového mena, populárni herci, vysokoškolskí pedagógovia i takzvaní obyčajní smrteľníci.

Voličstvo síce navrhovalo aj politikov, ale Duchovný parlament by tým dostal politické podfarbenie, a to sme nechceli. „*Táto Rada,*“ píše Fromm, „*by bola protiváhou k štruktúre, ktorá stojí na politickej moci vlády, legislatívy a politických strán. Bol by to hlas rozumu a svedomia.*“ Aj v tomto sme sa zhodli.

Ustavenie Duchovnej federácie, presnejšie jej parlamentu, sa konalo 28. októbra 1993, v deň 75. výročia vzniku už neexistujúcej Československej republiky, v Brne, v meste, ktoré leží približne na polceste pre všetkých účastníkov.

Zasadanie parlamentu bolo verejné a sála pre 700 ľudí bola preplnená. Boli prítomné obe štátne televízie, rozhlas i tlač. Prejavy poslancov - od vážnych vedcov po humoristov - boli prevažne vyznaním sympatií k tomu druhému národu a prisľubom vernosti všetkým duchovným hodnotám, ktoré tieto dve etnická, či skôr spoločenstvá spolu vytvorili. „Neviem si predstaviť nič také medzi Srbmi a Chorvátmi,“ komentoval toto stretnutie náš izraelský korešpondent Yehuda Lahev, tesne po návrate z Juhoslávie.

Jiří Suchý navrhol na ďalšie stretnutie zase symbolom oťažkaný dátum - 27. február 1994. Symbolika bola neodškriepiteľná: tento deň je totiž výročím komunistického prevratu z roku 1948 - prevratu, na ktorom mali oba národy svoj podiel. Dnes vieme, že pri tejto príležitosti sa mala konať pod patronátom Duchovného parlamentu konferencia historikov na túto tému. Vtedy však zasiahol ľudský faktor: tragicky zahynul môj syn Vlado Čech, zakladateľ Hnutia československého porozumenia a jeden z prvých poslancov Duchovného parlamentu. Prepáčte mi, ťažko sa mi o tom hovorí. Ak sa teda stretnutie Duchovného parlamentu vlani vo februari vôbec konalo, bola to zásluha sympatizantov zo Skalice, malého mesta na česko-slovenskej hranici, ktorí pripravili a zorganizovali všetko, čo bolo v ich moci. A treba povedať, zaslúžili sa o skvelú atmosféru. V Skalici vznikla nmyšlienka, že z každého stretnutia by mal vziť konkrétny návrh na zmiernenie následkov rozdelenia. A pretože veľké percento poslancov Duchovného parlamentu tvoria vysokoškolskí učitelia, prišli s návrhom nadácie, ktorá by pomáhala študentom študujúcim v tej „druhej“ republike, ktorí sú vystavení takzvanému cudzineckému režimu. Táto iniciatíva sa stala prvým veľkým úspechom parlamentu: ujali sa jej prezidenti Václav Havel a Michal Kováč, ktorí založili spolu - keďže inak sa legislatívne nedalo - dve nadácie, jednu Havel s Kováčom, druhú Kováč s Havlom. Tieto nadácie už fungujú.

Skalice založila novú tradíciu: ukázala, že Duchovný parlament je teľso slobodné, ktoré sa môže stretnúť hocikde, kde ho pozvú a pripraví mu pôdu. O ďalšie stretnutie sa postarali sympatizanti z Ostravy. Bol august, leto, divadelné prázdniny, a tak mohli prísť populárni herci. Vo voľnej debate s publikom konštatovali prudké informačné vzdalovanie oboch nových štátov, zapríčinené predovšetkým rozdelením predtým spoločnej televízie. Poslanci sa podujali angažovať sa za rozšírenie spoločných relácií - čiže už sa zase črtal konkrétny čin. Ďalšie nóvum tohto stretnutia však bol spontánny vznik klubu Duchovného parlamentu - kluby síce už existovali v Bratislave a v Brne, pochádzali však takrečeno z prvej bunky - založili ich zakladatelia MOSTOV, kým tento ostravský vznikol bez priameho pričinenia jadra. O to väčšiu radosť z neho máme, a treba povedať, radosť by mal aj Fromm, ktorý odporúčal zakladanie klubov na regionálnej a lokálnej úrovni ako ďalšiu formu participačnej demokracie.

Ďalšie, v poradí štvrté a zároveň výročné zasadnutie Duchovného parlamentu malo mať slávnostný ráz - malo sa konať 28. októbra, v deň, keď vzniklo Československo i Duchovný parlament. Hostiteľským mestom bol Hodonín, rodisko prvého československého prezidenta T. G. Masaryka. Na vtom prišlo naliehavé pozvanie do Košíc, druhého najväčšieho mesta na Slovensku, ktoré bolo ochotné pripraviť stretnutie Duchovného parlamentu takpovediac mimo plánu: ešte v septembri, pred predčasnými parlamentnými voľbami. Košice, mesto multikultúrne, najmenej zafažené nacionalizmom, si od konania Duchovného parlamentu s českou účasťou, samozrejme, veľa sľubovalo. Stretnutie naozaj vyznelo ako imponantná manifestácia česko-slovenskej solidarity - v nabitej sále privítalo vyše tisíc ľudí českých hostí tak, ako keby prišli hviezdy pop music a nie politológovia, filozofi a sociológovia.

Pravda, tri stretnutia za sebou - v auguste, septembri a októbri sú enormný výkon. Treba vedieť, že pri všetkej iniciatíve a zdatnosti miestnych nadšencov ostáva hlavná ťarcha na redakcii MOSTOV - rozposielanie pozvánok, zabezpečovanie referentov, pozývanie hostí, scenár stretnutí, až po vybavovanie dopravy. Bolo by to dosť, aj keby Duchovný parlament mal svoj vlastný, dobre vybavený úrad.

Istotne si už mnohí z vás v duchu hovoria: a to ste neprišli na myšlienku požiadať o grant nejakú nadáciu? Veď ich je toľko! Prišli, čoby nie. Napísali sme aspoň sedem žiadostí. Ale buď nie sme dosť šikovní, alebo sa Duchovný parlament nevdojak u mnohých vníma ako nerealistické kriesenie politickej minulosti - i keď to nikdy nebolo jeho náplňou - skrátka, nadácie sa k nám obrátili chrbtom. Okrem menších podpôr - napríklad od nadácie, kde vo výbore zasadať traja poslanci Duchovného parlamentu - sa nám toho veľa nepodarilo. Obrátili sme sa aj na Nadáciu PHARE, ktorá vyžaduje spoluprácu občianskych iniciatív z niekoľkých krajín Európskej únie, a hoci sme našli skúsených a obetavých partnerov v Holandsku, úspech zatiaľ nemáme.

Ocitli sme sa teda zoči-voči takémuto rozporu: ľudia vo všetkých kútoch oboch republík, evidentne humanisticky orientovaní, majú záujem a chuť niečo urobiť. Aj dobrovoľná výkonná či koordinačná skupina by sa napokon našla. Ak nám však nepomôže nejaká inštitúcia, suplovanie kancelárie jednoducho nezvládneme. Tak sme si povedali - zameriame sa na hľadanie sponzorov, a s Duchovným parlamentom si dáme pauzu. Lenže čo! V Ostrave, rodisku nášho prvého spontánneho klubu, si miestni nadšenci vymysleli tému pre najbližšie zasadnutie: „náš duchovný vklad pre Európu“ - a požiadali redakciu o pomoc. Tak sa v MOSTOCH zase len rozdrnčali telefóny, zabezpečovali prednášatelia, hostia zo Slovenska, autobus pre záujemcov... Nelutujeme: špecifikum Ostravy je mnohonárodnosť, a tentoraz hosťami Duchovného

parlamentu boli zástupcovia všetkých možných menšín - rusínskej, maďarskej, nemeckej, ba dokonca gréckej. A to hlavné: celému stretnutiu udali tón Rómovia. Kresťanský rímsky zbor nám zaspieval a odznelo aj krásne vyznanie rómskeho kaza-teľa, ktorý mi čímsi pripomínal Patricka Lumumbu, vyzývajúceho bielych a „nebie-lych“ k vzájomnej láske.

Dámy a páni, ešte sme mali vo fyzickom vedomí únavu z dlhej cesty autobusom do Ostravy, keď prišlo pozvanie z Karlových Varov, kde nám vzniká ďalší spontánny miestny klub. Takže zajtra necestujem domov, ale spolu s populárnou herečkou a obe-tavou poslankyňou Duchovného parlamentu Gabi Vránovou a filozofom Erazimom Kohákom strávime nedeľu medzi ľuďmi, ktorí chcú vedieť podrobnosti o Duchovnom parlamente, kde už zabezpečili miestnosť, vo vlastnej réžii vyrobili plagáty, zmobilizovali miestnu tlač a miestny rozhlas.

Erich Fromm pri vízii svojho hnutia za poľudštenie spoločnosti, kde jedným z nos-ných prvkov bola sieť klubov a skupín, spojených strešným orgánom, vychádzal z toho, že se veci ujmú „*ľudia, ktorým verejné blaho natoľko leží na srdci, že budú ochotní venovať tejto práci veľa energie a času*“. Prax však ukazuje, že tí, ktorým síce verejné blaho leží na srdci a ktorí sa tešia morálnej dôvere, sú bez výnimky ľudia tvo-riví a teda zúfalo zaneprázdnení. Dobrú vôľbu napriek tomu majú, preto sa zaviazali pomáhať dobrej veci podľa svojich možností - niekedy len podpisom. Treba uznať, že pod petíciou na podporu rozšírenia spoločného česko-slovenského televízneho vysie-lania sa skvejú podpisy duchovnej elity oboch štátov, ktorá tvorí jadro Parlámentu.

Lenže túto zaneprázdnenosť členov Parlamentu treba rešpektovať a teda odolať pokušeniu improvizácie - sústrediť sa skôr na to, aby každé stretnutie malo konkrétny výsledok, nielen manifestačný efekt; aby voliči, lebo o tých ide, vedeli, že svojou ini-ciatívou niečo dosiahli, že ich zástupcovia presadzajú ich početné návrhy, ktoré nám do MOSTOV stále prichádzajú, či už je to minimalizovanie následkov rozdelenia, daných legislatívou, predsazovanie kultúrnych kontaktov, prekonávanie čoraz väčšej informačnej bariéry, spoločné presadzovanie práv menšín, presadzovanie multikultúr-nosti ako európskej hodnoty, a vôbec podporovania vzájomného záujmu, ktorý je, ako vieme od Fromma, jedným zo základných atribútov ľudskosti.

Vážení priatelia, dovoľte mi bilancovať. Za svojej šesťnásťmesačnej existencie sa Duchovný parlament, tento nebyrokratický organizmus, ziešiel dovedna šesť raz. Rozposlal na kompetentná miesta dve petície s vyše sto podpismi, jedna mala konkrétny úspech (vznik prezidentských nadácií pre študentov), druhá, žiadajúca rozšíre-nie televízneho vysielania, je v štádiu konania.

Vznikly tri kluby MOSTOV, čiže priaznivcov Duchovného parlamentu, štvrtý je na obzore, čiže tento trend pokračuje. O činnosti Duchovného parlamentu sa verejnosť dozvedá už aj z masmédií, v poslednom období najmä v Českej republike. Slovom, je tu pohyb, čiže vzniká hnutie v tom čistom poňatí, aké mal na mysli Erich Fromm, keď takéto formy spoločenskej obrody odporúčať v Spojených štátoch amerických.

Dnes už viem, že Amerika nie je len domovinou technokratického spôsobu živo-ta, ale aj občianskych iniciatív s mohutného hnutia svojpomoci. Frommovo apelova-nie na demokratizmus amerického človeka, ktorý sa neuspokojí s pasívnou diváckou demokraciou, istotne nebolo bez racionálneho podkladu, a možno sa jeho vízia naplňa bez toho, aby sa o tom zatiaľ vedelo. Isté je, že Erich Fromm by sa nevzdával nádeje.

Som presvedčená, že potrebu poľudšiti spoločnosť mnoho ľudí prežíva aj u nás, i keď sa nedá povedať, že hnutie okolo Duchovného parlamentu je namierené proti

spoločnosti, forsírujúcej zisk. Myslím však, že potreba humanizácie sa vždy začína tam, kde ľudskosť v danej chvíli pociťujeme ako najohrozenejšiu. V Československu je neuralgickým bodom zrazeného humanizmu nadradenie národného princípu nad princíp ľudský, a práve tento pocit vytvára bázu na humanistickú spolupatričnosť. Pritom, ako vieme práve od Fromma, spoločným menovateľom humanistov nemusí byť ani cieľ sám osebe, skôr spôsob správania, súbor postojov. S čistým svedomým možno povedať, že hnutie okolo Duchovného parlamentu veľmi výrazne spája ľudí slušných, schopných zhodnúť sa, mať radosť zo vzájomného stretávania a mať pocit obohatenia z odlišnosti.

Táto humanistická orientácia československej proveniencie, ak tak môžem povedať, celkom určite nevyklučuje myšlienku ozdravenia spoločnosti, naopak,yslím, že ju implikuje. Nie je náhoda, že v Duchovnom parlamente sú aktívnymi poslancami ochrancovia prírody ako je Erazim Kohák alebo Mikuláš Huba, herci Radovan Lukavský alebo Marián Labuda, ktorí vedia tak dokonale precítiť všetky odtienky ľudského utrpenia; nie je náhoda, že myšlienku Duchovného parlamentu vymyslel Jiří Suchý, autor najkrajšej ódy na mier, akú poznám, filmu *Kdyby tisíc klárinetů*, nie je náhoda, že sú v ňom takí veľmajstri súcitu, ako sú duchovní Václav Malý alebo Anton Srholec.

Jedno je isté: prioritu problémov možno československí humanisti nepociťujú rovnako. Ale ich spôsoby konania i postoje sú dosť zreteľné na to, aby sa vyhľadávali a cítili sa medzi sebou doma.

Ľudská charakterová štruktúra tvorí nedeliteľný celok, o tom ma Fromm presvedčil, preto si myslím, že spoločenstvo biofilov bude vždy ľudstvu užitočné, či už má za cieľ poľudštiť technokratickú spoločnosť alebo zachovať duchovnú kontinuitu dvoch národov.

Dovoľte, priatelia, aby som skončila citátom z Talmudu, s ktorým končí aj Erich Fromm svoju Revolúciu nádeje: „Nie ti je súdené dielo dokončiť, nemáš však právo sa od neho odťahovať.“

PhDr. Soňa Čechová: vydavateľka česko-slovenského týdeníku MOSTY, zakladateľka Duchovného parlamentu, Bratislava.

